

П. В. Сацький

*ДВНЗ «Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана»*

P. Satskyi

National Economics University named after Vadym Hetman

РОЗПОДІЛ ФУНКЦІЙ

МІЖ УКРАЇНСЬКИМИ І СОЮЗНИМИ УСТАНОВАМИ У ПРОЕКТНОМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ БУДІВНИЦТВА ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКОГО І ПІВНІЧНОКРИМСЬКОГО КАНАЛІВ Й ІНТЕГРАЦІЯ КРИМУ З УКРАЇНОЮ

The Distribution of Functions in the Drafting of South-Ukrainian and North-Crimean Channels Between Organizations of the Ukrainian SSR and USSR and Integration of Crimea with Ukraine

Автор уперше на основі архівних даних розглянуто участь українських проектних організацій у закладенні підвалин інтеграції Криму з Україною на початку 1950-х рр.

Ключові слова: проектне забезпечення, «Гіпроводбавовна», Каховське водосховище, річка Чаторлик, річка Кінська.

On the 20th of September 1950, the Central Committee of the Communist Party of the Soviet Union and the Council of Ministers of USSR adopted the resolution titled «On the Building of the Kakhovka Hydroelectric Station, the Southern-Ukrainian and Northern-Crimea Channels and the Irrigation of the Southern Regions of Ukraine and the Northern Regions of Crimea». This project had gained the status of the «Great construction projects of Communism» and its main goal was to supply the prerequisites for the agricultural development of the Southern regions of the Ukrainian SSR and the Northern regions of the Crimean peninsula as a single economic complex. Just after the resolution had been accepted, the question of how to distribute functions in terms of the designing of channels and the irrigation systems between Ukrainian and the Union project organizations has appeared.

The designing of the path of the Southern-Ukrainian and Northern-Crimea channels was done by the «Ukrhiprovodbavovna» institute of the Ministry of Cotton of USSR. The main goal of the construction of the irrigation system in the South-

ern regions of Ukrainian SSR and the Northern regions of the Crimea to develop the cotton industry in these regions. Therefore, the Ministry of the Cotton of USSR was responsible for the management, and the project organizations sent their reports to it. The «Ukrhiprovodbavovna» institute designed three variants of the Southern-Ukrainian channel path. Moreover, 50 organizations from Ukraine were involved in the projecting of the channel and the building of the irrigation system in the Ukrainian SSR. Some were also designed the residential and social objects in the channel path area. In fact, the Ukrainian project organizations, the scientific and educational institutions were supplying the «great construction projects of Communism» with the projects. The Central Committee of the Communist Party of the Soviet Union and the Council of Ministers of USSR identified a potential for the mobilization of the intellectual and engineering resources for the large-scale projects not only in Ukrainian SSR, but also in the Crimea, which belonged to the Soviet Union at the time of designing and the channel building.

For the first time the involvement of Ukrainian project organizations in the integration of the Crimea with Ukraine at the beginning of 1950s was analyzed on the basis of the archival data made by the author.

In the process of the projecting and construction of the Southern-Ukrainian and Northern-Crimea channels, Ukrainian scientific and project organizations made many achievements, which resulted in a unification of the Southern regions of Ukrainian SSR and the Northern regions of the Crimea.

Keywords: «Hprovodbavovna», Kakhovka reservoir, Chatarlyk river, Kon-ska river.

Після завершення Другої світової війни СРСР потребував нарощування виробництва затребуваної на світовому ринку продукції, аби забезпечити валютні надходження й провідні позиції в найбільших сегментах світового ринку. Одним із таких пріоритетних для себе сегментів світового ринку СРСР визначив вирощування бавовни. Аналізуючи динаміку експорту Радянського Союзу в післявоєнні роки можемо спостерігати постійне зростання експорту бавовни. Прийняття 20 вересня 1950 р. постанови Ради Міністрів СРСР і ЦК ВКП(б) «Про будівництво Каховської ГЕС та Південно-Українського і Північно-Кримського каналів» мало на меті забезпечити передумови для активного розвитку культивування бавовника у південних районах УРСР. Тобто СРСР намагався розгорнути масштабне культивування цієї культури в своїй європейській частині. Тому адміністрування будівництва Південноукраїнського і Північнокримського каналів та системи зрошування південних районів УРСР і північних районів Криму було покладено на Міністерство бавовництва СРСР. Також це загальносоюзне міністерство отримувало з бюдже-

ту Радянського Союзу доволі значні ресурси й тому на нього покладалися зобов'язання щодо їх ефективного освоєння.

Після прийняття постанови Ради Міністрів СРСР і ЦК ВКП(б) від 20 вересня 1950 р. вже 7 листопада 1950 р. в ЦК КП(б)У на нараді обговорювали постанову Ради Міністрів СРСР і ЦК ВКП(б) щодо будівництва Каховської ГЕС і Південноукраїнського та Північнокримського каналів. На цій нараді був присутній Заступник міністра бавовництва СРСР О. Аскоченський, який заявив, що будівництво розпочинається в складних умовах, оскільки на той момент бракувало проектного забезпечення. Відповідно, за словами О. Аскоченського, слід було розпочинати роботи з паралельним розробленням проектної документації (Стенограма совещания в ЦК КП(б)У..., арк. 7). Отже, зведення Каховської ГЕС, а також Південноукраїнського і Північнокримського каналів та системи зрошення півдня України й північних районів Криму було політичним рішенням і, вочевидь, мотивованим не стільки соціально-економічними передумовами, скільки політичною необхідністю. Ідея будівництва каналів була не новою і планування та економічне обґрунтування цього масштабного будівництва розпочалося ще до початку війни Німеччини проти СРСР. Однак проектувати канали й систему зрошування південних районів УРСР і північних районів Криму розпочали тільки на підставі постанови Ради Міністрів СРСР і ЦК ВКП(б) від 20 вересня 1950 р. Будівництво мало вестися за поспішним рішенням політичного керівництва і, відповідно, з максимальною мобілізацією всіх необхідних ресурсів на командно-адміністративних засадах. Більшість робіт з реалізації масштабного проекту пізньосталінської епохи слід було здійснити на території УРСР (до 1954 р.), тому основна відповідальність за підготовку й забезпечення будівництва покладалась на партійне та урядове керівництво України.

Будівництву Південноукраїнського й Північнокримського каналів загалом і проектному забезпеченню цього будівництва зокрема не надавали достатньої уваги в історичній науці. Причиною цього була відсутність інтересу до проблеми, оскільки доцільність будівництва Південноукраїнського каналу поставили під сумнів і початковий проект після доволі тривалого обговорення значно змінився. Проте у світлі нинішньої ситуації навколо Криму проблема економічної інтеграції Криму з Україною напередодні входження півострова до складу УРСР 1954 р. набуває актуальності. Соціально-економічні перспективи будівництва Південноукраїнського і Північнокримського каналів було розкрито в працях періоду будівництва каналів (Зарубаев, Н. 1952), щоправда, вони були пропагандистські. Деяко менш тенденційні наукові статті в журналі «Хлопководство» Міністерства бавовництва СРСР, в окремих із них проблему будівництва каналів і системи зро-

шування аналізували в ширшому контексті, ніж у ключі розвитку бавовняної галузі (Аскоченский, А. 1951).

Мета дослідження: проаналізувати проектування будівництва Південноукраїнського й Північнокримського каналів та системи зрошування південних районів УРСР і північних районів Криму й розподілу функцій у проектуванні між проектними організаціями УРСР і загальносоюзних відомств.

Будівництво системи зрошування південних районів України і північних районів Криму проектували на двох рівнях. Перший рівень — це визначення концепції майбутньої системи зрошування, в основі якої мав бути один із двох варіантів зрошування, а другий — поточне проектування об'єктів у будівництві. Історію вибору самої концепції системи зрошування південних районів УРСР та північних районів Криму розкриває дискусія про вибір варіанту зрошування, яка виникла 1952 р., коли вже відбувалося поточне проектування і будівництво деяких об'єктів Південноукраїнського каналу (поселень і соціальних об'єктів по трасі Південноукраїнського й Північнокримського каналів). У ході проектування будівництва Південноукраїнського каналу й системи зрошування південних районів України 1952 р. розгорнулася дискусія між проектними організаціями Міністерства бавовництва СРСР і Міністерства електростанцій СРСР, які представляли авторитетні фахівці з гідробудівництва, щодо вибору варіанту зрошення півдня України. На обговорення поставили два варіанти зрошування: самотічний і машинний. Слід зазначити, що самотічний варіант зрошування передбачав подачу води по більшій частині площі у спосіб самотоку, тому передбачав будівництво Південноукраїнського каналу, яким мала текти вода. Міністерство бавовництва СРСР і ЦК Компартії України у дискусії 1952 р. відстоювали самотічний варіант зрошення півдня України, який передбачав будівництво Південноукраїнського каналу. Саме цей варіант зрошування півдня України, а також подання води в Північнокримський канал було затверджено постановою Союзного уряду від 20 вересня 1950 р. Власне, це будівництво зі зведенням Південноукраїнського каналу як ключового елементу всієї системи зрошування, позиціонувалося в СРСР і широко пропагувалося як «будівництво комунізму» й особиста ініціатива Й. Сталіна (Стенограма докладов начальника «Укрводстроя»..., арк. 1). Проектні організації, які представляли Міністерство електростанцій СРСР, 1952 р. ініціювали розгляд на урядовому рівні так званого змішаного варіанту зрошування півдня України, тобто з використанням машинно-насосних станцій, які мали подавати воду з Каховського водосховища до зрошувальної системи. Змішаний варіант передбачав відмову від будівництва Південноукраїнського каналу, завдяки чому мало бути значно ско-

рочено обсяги земельних робіт і зменшено загальну вартість проєкту на етапі будівництва. Самотічний варіант передбачав значно більші витрати на будівництво системи зрошування, але менші витрати на обслуговування цієї системи в подальшому, оскільки не передбачав витрат на енергетичні ресурси для машинних станцій.

У Доповідній записці щодо питання про переваги самотічного варіанту зрошення півдня України над машинним на ім'я Першого Секретаря ЦК КПУ Л. Мельникова від Завідувача відділу КПУ з будівництва і будівельних матеріалів П. Мацуї і завідувачав сектору цього відділу Бібікова відзначалося, що обидва ці варіанти зрошення південних регіонів України розглядали ще до Другої світової війни, а також у 1947–1948 рр. Їх розробляли, згідно з Доповідною запискою, українські проєктні організації. Також у ній зазначалося, що самотічний і машинний варіанти розглядали й 1950 р., напередодні того, як Рада Міністрів СРСР і ЦК ВКП(б) прийняли постанову від 20 вересня 1950 р. (О строительстве канала..., арк. 38). Отже, ідея будівництва системи зрошування півдня України, щоправда, не уточнюється, чи також і Криму, сформувалась у керівництва СРСР іще до початку Другої світової війни. Рішення розгорнути будівництво відповідного масштабу в СРСР могли ухвалювати виключно на найвищому партійному й урядовому рівні. Причому її розробляли й попередньо проєктували саме проєктні організації УРСР. Саме цей попередній проєкт і став передумовою для економічних розрахунків будівництва та прийняття урядової постанови. Очевидно, через початок війни, а також потребу в післявоєнній відбудові промисловості реалізацію будівництва системи зрошування півдня України довелося відкласти.

Аналізуючи проєктне забезпечення будівництва Південноукраїнського й Північнокримського каналів та системи зрошування південних районів України і північних районів Криму необхідно звернути увагу на те, що урядова постанова від 20 вересня 1950 р. об'єднувала будівництво Каховської ГЕС і Південноукраїнського й Північнокримського каналів, а також системи зрошення південних районів України і північних районів Криму в єдине «будівництво комунізму». Цей факт вартий уваги з огляду на те, що Каховське водосховище, з якого насосні станції мали подавати воду в систему зрошування у разі реалізації машинного варіанту, будувати мало Головне Управління «Дніпробуд» Міністерства електростанцій СРСР у рамках зведення Каховської ГЕС. Таким чином, можна простежити протистояння двох союзних міністерств: Міністерства бавовництва СРСР і Міністерства електростанцій СРСР щодо реалізації саме їх проєкту зрошування південних районів України і північних районів Криму.

Після початку будівництва об'єктів Південноукраїнського і Північнокримського каналів авторитетні гідротехніки Д. Кузнецов і С. Жук порушили питання про те, що його початковий проект потребував коректування щодо варіанту зрошення, отже, виявилися суперечності в економічних розрахунках будівництва. Саме на основі цих розрахунків витрат на будівництво і господарського ефекту від реалізації обох спірних варіантів зрошення півдня України й точилася дискусія 1952–1953 рр. Проте слід звернути увагу, що проектування цілковито залежало від будівництва Каховського водосховища, оскільки машинний варіант зрошення передбачав подання води насосними станціями лише з цього водосховища, а самотічний — будівництво окрім Каховського ще й Молочанського водосховища та Чатарлицького в Криму, від якого Північнокримським каналом вода мала подаватися до Керчі (О строительстве канала..., арк. 37). Для самотічного варіанту проектом передбачалося також кілька невеликих водосховищ локального значення в балках Камишівка, Сухованівка, Янчекрак, Карачекрак і Чунгул у Запорізькій обл. та в Криму (О строительстве канала..., арк. 43). Тобто, було два генеральні проекти будівництва, за які протистояли між собою угруповання урядової та проектної номенклатури в СРСР. Зрештою, перемогли прибічники машинного варіанту (Бочкин, А. 1978, с. 53).

Поточні проекти об'єктів Південноукраїнського і Північнокримського каналів мали розробити проектні організації, визначені на нарадах у ЦК КП(б)У. Так, на нараді 11 жовтня 1950 р. було порушено питання про межі, в яких залучені до проектування каналу організації мали його здійснювати. Проектувати Південноукраїнський канал мала організація «Укрводпроект». Начальник Головного Управління «Укрводбуд» Міністерства бавовництва СРСР А. Бочкін на нараді заявив, що проектувати Південноукраїнський канал від Запоріжжя до Керчі мала одна організація, причому лише єдина організація мала проектувати канал на території і УРСР, і Кримської обл., котра на той час перебувала у складі РРФСР. Під час наради 11 жовтня 1950 р. в ЦК КП(б)У готували проект постанови Ради Міністрів СРСР і ЦК ВКП(б)У, в якій мало бути визначено відповідальні за реалізацію будівництва установи. В проекті цієї постанови А. Бочкін запропонував записати, що в межах України канал і всі інші споруди в рамках будівництва проектує Укрводпроект. У свою чергу академік Академії наук УРСР С. Перехрест запропонував уточнити формулювання й відзначити, що «Укрводпроект» проектує до річки Чатирлик у Криму, оскільки саме на цій річці закінчується самотічне зрошення. Від річки Чатирлик і до Керчі проектування може вести й інша організація. Проте від Чатирлика його слід було здійснювати лише після встановлення відповідної позначки, яку мала встановити проектна ор-

ганізація «Укрводпроект». Далі С. Перехрест зазначав, що всю трасу каналу не можна проектувати відразу цілісно, а спочатку ця траса має проектуватися від Запоріжжя до р. Молочної, а потім — від річки Молочної до Сиваша (Стенограма совещання в ЦК КП(б)У..., арк. 54). Отже, після прийняття постанови 20 вересня 1950 р. постало ключове питання з проектування траси Південноукраїнського та Північнокримського каналів.

Українські проектні організації, а також Академія наук УРСР узяли на себе ініціативу проектного забезпечення цього будівництва, а також порушили питання про те, що в цьому мають брати участь саме українські проектні організації: і не лише в межах УРСР (до 1954 р.), а й у Криму. Таке прагнення українських наукових та проектних установ спиралося на потужну підтримку начальника «Укрводбуду» А. Бочкіна, як видно зі стенограми обговорення проекту постанови Ради Міністрів СРСР на нараді в ЦК КП(б)У 11 жовтня 1950 р. Позиція начальника «будівництва комунізму» щодо проектного забезпечення була надзвичайно важливою, зважаючи на його виняткові повноваження. Також на пріоритетності залучення до проектування каналів українських організацій наполягав Перший Секретар ЦК КП(б)У Л. Мельников, відзначаючи, що Україна багата на кваліфіковані кадри для реалізації масштабних будівельних проектів (Стенограма совещання в ЦК КП(б)У..., арк. 24). Не менш вагому роль відігравала позиція Заступника Міністра бавовництва СРСР академіка АН СРСР О. Аскоченського, котрий заявляв, що в Москві навіть не знають про наявні в Україні наукові організації, і це слід віддзеркалити в проекті постанови Ради Міністрів СРСР (Стенограма совещання в ЦК КП(б)У..., арк. 33). Зі слів О. Аскоченського видно, що за радянської командно-адміністративної системи урядові інституції, передусім загальносоюзні, не мали надійної інформації про можливості наукових і проектних організацій на місцях. Ці дані оперативно накопичували й систематизували урядові та партійні органи, зокрема, в УРСР — Рада Міністрів та ЦК КП(б)У. Тому склалися такі умови, коли в проектах постанов Ради Міністрів СРСР, які мали регламентувати будівництво загальносоюзного значення, відзначалися можливості українських проектних установ, яким і доручалося проектно забезпечувати будівництво. Отже, залучаючи на підтримку авторитетні для Союзного Уряду представників номенклатури, Раді Міністрів УРСР і ЦК КП(б)У вдалося пролобіювати проектування Південноукраїнського і Північнокримського каналів та системи зрошення для українських проектних організацій, причому не лише в межах УРСР (на 1950 р.), а й у Криму. Таким чином, участь українських проектних установ у проектуванні Південноукраїнського і Північнокримського каналів, котрими мало бути зрошено засушливі райони півдня України й півночі Криму, забезпечу-

вала передумови поєднання України з Кримом у господарський комплекс на етапі проектування «будівництва комунізму».

У жовтні 1950 р. проект постанови Ради Міністрів СРСР «Про заходи по забезпеченню виконання постанови Ради Міністрів СРСР про будівництво Південно-Українського каналу, Північно-Кримського каналу і про зрошення земель південних районів України і північних районів Криму» подали на затвердження Й. Сталіну від Голови Ради Міністрів УРСР Д. Коротченка, Першого Секретаря ЦК КП(б)У Л. Мельникова, Голови Кримського облвиконкому С. Постовалова, Міністра бавовництва СРСР У. Юсупова, Першого Секретаря Кримського обкому ВКП(б) П. Тітова (Проект письма на имя тов. Сталина И. В...., арк. 1). Саме в такому порядку йшли підписи під зверненням до Й. Сталіна. Нормативно-правову базу для будівництва об'єктів Південноукраїнського і Північнокримського каналів керівництво УРСР розгортає, виступаючи спільно з партійним та радянським керівництвом Кримської обл., заручившись підтримкою союзного Міністерства бавовництва в особі У. Юсупова. За цим зверненням було передбачено, що проектування Південноукраїнського і Північнокримського каналу до водосховища на річці Чатирлик (Крим), а також системи зрошування і обводнення в межах України (на 1950 р.) слід покласти на трест «Укрводпроект» Міністерства бавовництва СРСР. Проектування Північнокримського каналу від водосховища на річці Чатирлик, а також системи зрошення і обводнення в межах Кримської обл. — на «Союзводпроект» Міністерства сільського господарства СРСР. Окрім того, за проектом постанови Раді Міністрів УРСР і Міністерству бавовництва СРСР дозволялося залучати до робіт проектні організації союзного й республіканського підпорядкування на підставі договорів із «Укрводпроектом» (Проект письма на имя тов. Сталина И. В...., арк. 4). Із цього проекту постанови можемо зробити висновок, що основну ініціативу з забезпечення проектування Південноукраїнського і Північнокримського каналів узяло на себе керівництво УРСР, власне, проектувати Північнокримський канал від річки Чатирлик у Криму слід було відповідно до позначки, яку встановить проектна організація, яка проектуватиме канал до цієї річки. Залучення проектних організацій до проектування каналів покладалося на Раді Міністрів УРСР і Міністерство бавовництва СРСР. Це вказує на те, що керівництво УРСР прагнуло мобілізувати проектні організації в республіці на власний розсуд. Міністерство бавовництва виступало в даному разі як основний замовник лише тому, що будівництво каналів, а також системи зрошування на території УРСР мало на меті розвиток бавовництва на півдні України. Відповідно, тому саме це союзне міністерство і мало бути лобістом будівництва в Раді Міністрів СРСР. У Криму розвиток бавовництва не планувався в таких масшта-

бах, як у південних районах УРСР і, відповідно, для проектування було запропоновано організацію Міністерства сільського господарства СРСР.

Масштаби залучення проектних організацій УРСР до проектування будівництва Південноукраїнського і Північнокримського каналів розкривають доповідні записки, які адресувалися в ЦК КП(б)У. Так, у доповідній записці Завідувача відділу будівництва і будівельних матеріалів ЦК КП(б)У П. А. Мацуй вказано, що до проектно-пошукових робіт з будівництва каналів залучено понад 50 проектних і науково-дослідних установ УРСР (Вопросы строительства Каховской ГЭС..., арк. 69). За довідкою про хід будівництва каналів начальника «Укрводбуду» А. Бочкіна, основні роботи вів Інститут «Укргіпродбавовна» Міністерства бавовництва СРСР, штат якого на 12 листопада 1952 р. складався з 1470 інженерно-технічних працівників. Окрім «Укргіпродбавовна», було залучено 15 спеціалізованих проектних інститутів і контор (Вопросы строительства Каховской ГЭС..., арк. 77). Всього, за даними довідки, в проектно-пошукових роботах брали участь понад 2000 чол. інженерно-технічного персоналу з різних проектних організацій. Також було задіяно 17 науково-дослідних і навчальних закладів УРСР. А. Бочкін зробив висновок, що план з проектування за 1951 р. було в грошовому вимірі перевиконано і на його реалізацію витрачено понад 80 млн. руб. На 1 січня 1952 р. проектні організації вирішили основні проектні завдання з будівництва, а саме, плани системи зрошення 1500 тис. га земель півдня України й півночі Криму, а також склали проектні завдання зі зрошення Верхньоінгулецького й Нижньоінгулецького масивів, розроблено проектне завдання по Південноукраїнському каналу. Однак, попри завершення проектних робіт по Південноукраїнському каналу і системах зрошення, розпочати будівництво Головне Управління «Укрводбуду» не мало змоги, оскільки ці проектні завдання не розглянув і не затвердив Уряд СРСР (Вопросы строительства Каховской ГЭС..., арк. 77).

Втім, проектно-пошукова діяльність для будівництва Південноукраїнського і Північнокримського каналів на 1951 р. мала бути оформлена постановою Ради Міністрів СРСР. Це питання пройшло складний шлях у Президії Ради Міністрів СРСР у грудні 1950 — січні 1951 рр. Незважаючи на затвердження в народногосподарському плані на 1951 р. для «Укрводбуду» до освоєння 65 млн. руб., із них 40 млн. — на будівельно-монтажні роботи, питання про проектно-пошукові роботи мали розглядати лише 14 грудня 1950 р. на засіданні Президії Ради Міністрів СРСР. Головував на цьому засіданні Голова Держплану СРСР М. Сабуров. Було вирішено створити комісію, котра на 24 грудня 1950 р. мала підготувати відповідний проект постанови Ради Міністрів СРСР. Але комісія проекту постанови не надала, тож М. Са-

буров на поліг, що Президія має відкласти ухвалення проекту постанови до 15 січня 1951 р. Але й на цей термін його не створили. За участю делегатів від Постійного Представництва УРСР у Москві спільно з апаратом Держплану СРСР проект постанови було виконано. Його мала затвердити Рада Міністрів СРСР (Строительство Каховской ГЭС..., арк. 3). Тобто, виділення коштів згідно з планом розвитку народного господарства на будівельно-монтажні роботи свідчить про те, що розвиток сільського господарства півдня України й півночі Криму лишався в пріоритеті для Уряду СРСР. В рамках освоєння виділених ресурсів протягом 1951 р. зводили робітничі поселення та інфраструктури в зоні будівництва каналів. Щодо затвердження проектно-пошукових робіт по самому каналу, то остаточне затвердження питання затягували.

1951 р. проектні роботи розгорнулися по Південноукраїнському каналу. Вони мали на меті, перш за все, визначити трасу каналу. Від вибору траси залежало покладення початку проектних робіт по Північнокримському каналу. Варіантів розглядалося три, й лише на червень 1951 р. було вибрано конкретний, що обумовило виїзд до Криму Головного інженера інституту «Укргіпроводбавовна» (до 6 квітня 1951 р. «Укрводпроект») та проектної групи для початку робіт по Північнокримському каналу (Стенограмма первого совещания..., арк. 70). У доповіді на нараді партгоспактиву будівництва Південноукраїнського і Північнокримського каналів директор Інституту «Укргіпроводбавовна» Я. Кузнець висвітлив ситуацію з проектуванням головної траси Південноукраїнського каналу від Запоріжжя до річки Конка (Кінська). Було розроблено три варіанти цього відрізка траси каналу, які подали на розгляд відомчої комісії на чолі з В. Пославським. Вже було намічено найбільш вдалий варіант, проте остаточний вибір залежав від думки академіка С. Я. Жука (Стенограмма первого совещания..., арк. 69). Проте позиція академіка С. Я. Жука відіграла в 1952–1953 рр. ключову роль у відмові від самотічного варіанту зрошення земель півдня України і взагалі від будівництва Південноукраїнського каналу (О строительстве канала..., арк. 74–75).

За словами Я. Кузнеця, до 1 серпня 1952 р. мало бути завершено проектування траси каналу на етапі переходу через Сиваш. Власне, проектування Північноукраїнського каналу затримувалось тому, що невчасно спроектували трасу Південноукраїнського каналу від Запоріжжя до річки Молочної і гирла Молочанського водосховища (Стенограмма первого совещания..., арк. 69).

У 1952–1953 рр. відбувалась активна боротьба за затвердження плану будівництва системи зрошення південних регіонів України і північних ре-

гійонів Криму за варіантом самотічного й машинного зрошування. Керівництво УРСР в цих умовах відстоювало самотічний варіант як такий, що потребував великих матеріальних витрат на етапі будівництва, проте передбачав значно менші витрати у подальшій експлуатації. Перевагу здобув машинний варіант, який передбачав менші витрати на етапі будівництва, але значно більші — на етапі експлуатації.

Отже, після вибору за наполяганням академіка АН СРСР С. Жука 1952 р. машинного варіанту питання проектного забезпечення будівництва відповідно до проектів самотічного варіанту втратило актуальність. Незважаючи на зміну варіанту зрошування південних районів України і північних районів Криму, керівництво УРСР мобілізувало установи й фахівців для проектування «будівництва комунізму». Активна діяльність Ради Міністрів УРСР і ЦК КП(б)У та потенціал УРСР заклали підвалини для реалізації низку проектів, які забезпечували передумови інтеграції Криму в єдиний господарський комплекс із Україною. Українські проектні організації в рамках підготовки будівництва Південноукраїнського й Північнокримського каналів проектували об'єкти житлового, соціального та господарського призначення не лише на території УРСР в межах до 1954 р., а й у Криму. Надалі ці розробки стали основою для будівництва системи зрошування південних районів України і північних районів Криму.

Оскільки результати роботи українських проектних організацій у ході підготовки будівництва Південноукраїнського і Північнокримського каналів у подальшому застосовувалися в будівництві системи зрошування південних районів України й північних районів Криму, тому перспективними напрямками є дослідження господарського ефекту реалізації цих проектів та їх соціальних результатів.

Аскоченский, А. 1951. Великий план орошения земель и советское хлопководство. *Хлопководство. Ежемесячный научно-производственный журнал. Орган Министерства хлопководства СССР*, № 1. 11–16.

Бочкин, А. 1978. *С водой как с огнем (рассказ гидростроителя)*. Москва: Советская Россия.

Вопросы строительства Каховской ГЭС и каналов. 15.01–30.05.1952. Центральний державний архів громадських об'єднань України (Далі — ЦДАГО України), ф. 1, оп. 24, спр. 1773, арк. 69, 77.

Зарубаев, Н. 1952. *Великие преобразования на юге Украины и в северном Крыму*. Ленинград: Ленинградское газетно-журнальное и книжное издание.

О строительстве канала Северный Донец-Донбасс; 2. О строительстве Южно-Украинского и Северо-Крымского каналов. 16.01–2.07.1953. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 24, спр. 2893, арк. 37, 38, 43, 74–75.

Проект письма на имя тов. Сталина И. В. и постановления С. М. Союза ССР «О мероприятиях по обеспечению выполнения постановления С. М. СССР о

строительстве Южно-Украинского канала, Северо-Крымского канала и об орошении земель южных районов Украины и северных районов Крыма». 10.1950. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 24, спр. 908, арк. 1, 4.

Стенограмма докладов начальника «Укрводстроя» тов. Бочкина А. Е. и начальника «Днепростроя» тов. Андрианова С. Н. о строительстве Каховской гидроэлектростанции, Южно-Украинского и Северо-Крымского каналов (1-й экз.). 10.1950 на 28 арк. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 24, спр. 236, арк. 1.

Стенограмма первого совещания партийно-хозяйственного актива строителей Южно-Украинского и Северо-Крымского каналов «Укрводстрой» Министерства хлопководства СССР, состоявшегося 9–10 июня 1951 г. в Запорожье. 25.06.1951. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 24, спр. 1358, арк. 69, 70.

Стенограмма совещания в ЦК КП(б)У по вопросу строительства Южно-Украинского канала. 7.10.1950; 2. Стенограмма совещания по рассмотрению и подготовке проекта постановления Совета Министров СССР «О строительстве Каховской гидроэлектростанции на р. Днепре, Южно-Украинского канала, Северо-Крымского канала и об орошении земель южных районов Украины и северных районов Крыма» 1950 года; 3. Стенограмма заседания комиссии по обсуждению проекта постановления Совета Министров СССР о строительстве Каховской гидроэлектростанции и Южно-Украинского канала 11.X.50 г.; 4. Стенограмма совещания комиссии по просту постановления о строительстве Каховской гидроэлектростанции 13.X.50 г. 7.10–13.10.1950. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 24, спр. 235, арк. 7, 24, 33, 54.

Строительство Каховской ГЭС и каналов. 29.1–20.12.1951 на 281 арк. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 24, спр. 905, арк. 3.

Askochenskiy, A. 1951. Velikiy plan orosheniya zemel i sovetskoye khlopkovodstvo. Khlopkovodstvo. *Ezhemesyachnyy nauchno-proizvodstvennyy zhurnal. Organ Ministerstva khlopkovodstva SSSR*. № 1. 11–16.

Bochkin, A. 1978. *S vody kak s ognem (rasskaz gidrostroytelya)*. Moskva: Sovetskaya Rossiya.

Voprosy stroitelstva Kakhovskoy GES i kanalov. 15.01–30.05.1952. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv hromadskykh obiednan Ukrainy (Dali — TsDAHO Ukrainy), f. 1, op., 24, spr. 1773, арк. 69, 77.

Zarubayev, N. 1952. *Velikiye preobrazovaniya na yuge Ukrainy i v severnom Krymu*. Leningrad: Leningradskoye gazetno-zhurnalnoye i knizhnoye izdaniye.

O stroitelstve kanala Severnyy Donets-Donbass; 2. O stroitelstve Yuzhno-Ukrainskogo i Severo-Krymskogo kanalov. 16.01–2.07.1953. TsDAGO Ukrainy, f. 1, op. 24, spr. 2893, арк. 37, 38, 43, 74–75.

Proyekt pisma na imya tov. Stalina I. V. i postanovleniya S. M. Soyuzha SSR «O meropriyatiyakh po obespecheniyu vypolneniya postanovleniya S. M. SSSR o stroitelstve Yuzhno-Ukrainskogo kanala. Severo-Krymskogo kanala i ob oroshenii zemel yuzhnykh rayonov Ukrainy i severnykh rayonov Kryma». 10.1950. TsDAGO Ukrainy, f. 1, op. 24, spr. 908, арк. 1, 4.

Stenogramma dokladov nachalnika «Ukrvodstroya» tov. Bochkina A. E. i nachalnika «Dneprostroya» tov. Andrianova S. N. o stroitelstve Kakhovskoy gidroelektrostantsii. Yuzhno-Ukrainskogo i Severo-Krymskogo kanalov (1-y ekz.). 10.1950. TsDAGO Ukrainy, f. 1, op. 24, spr. 236, арк. 1.

Stenogramma pervogo soveshchaniya partiyno-khozyaystvennogo aktiva stroiteley Yuzhno-Ukrainskogo i Severo-Krymskogo kanalov «Ukrvodstroy» Ministerstva khlop-

kovodstva SSSR. sostoyavshegosya 9–10 iyunya 1951 g. v Zaporozhye. 25.06.1951. TsDAGO Ukrainy, f. 1, op. 24, spr. 1358, ark. 69, 70.

Stenogramma soveshchaniya v TsK KP(b)U po voprosu stroitelstva Yuzhno-Ukrainskogo kanala. 7.10.1950; 2. Stenogramma soveshchaniya po rassmotreniyu i podgotovke proyekta postanovleniya Soveta Ministrov SSSR «O stroitelstve Kakhovskoy gidroelektrostantsii na r. Dnepre. Yuzhno-Ukrainskogo kanala. Severo-Krymskogo kanala i ob oroshenii zemel yuzhnykh rayonov Ukrainy i severnykh rayonov Kryma» 1950 goda; 3. Stenogramma zasedeniya komissii po obsuzhdeniyu proyekta postanovleniya Soveta Ministrov SSSR o stroitelstve Kakhovskoy gidroelektrostantsii i Yuzhno-Ukrainskogo kanala 11.X.50 g.; 4. Stenogramma soveshchaniya komissii po proyektu postanovleniya o stroitelstve Kakhovskoy gidroelektrostantsii 13.X.50 g. 7.10–13.10.1950. TsDAGO Ukrainy, f. 1, op. 24, spr. 235, ark. 7, 24, 33, 54.

Stroitelstvo Kakhovskoy GES i kanalov. 29. 1–20. 12. 1951. TsDAGO Ukrainy, f. 1, op. 24, spr. 905, ark. 3.

УДК 3382 339 9: НТУУ «КПІ імені Ігоря Сікорського»

DOI: 10.20535/2307-5244.44.2017.105464

A. O. Lykholat

*Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»*

A. Lykholat

*National Technical University of Ukraine
«Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute»*

ІСТОРІЯ ОБМІНУ ЗНАННЯМИ І ТЕХНОЛОГІЯМИ (НА ПРИКЛАДІ МІЖНАРОДНОГО ТРАНСФЕРУ)

The History of Formation and Development of the Knowledge on the Case Study of Technological Interchange

У статті проаналізовано і систематизовано знання з історії міжнародного науково-технологічного обміну та обґрунтовано його завдання й функції як необхідної умови інноваційного розвитку України в процесі інтеграції у світовий і європейський науковий простір.

Ключові слова: інтеграція, науково-технологічна сфера, інновації, кластери, фундаментальні дослідження, промисловий комплекс.

The article deals with the analysis and systematization of knowledges in the sphere of international science and technological exchange as well as with the explaining its knowledges and functions as an essential requirements for the in-